

**LUCRĂRI PREZENTATE PE SECȚIUNI /
SESSIONS**

Mariana ANTON

Colegiul Național „Vasile Alecsandri” din Galați, România

EXCELSIOR. UN SIMBOLISM AL ZBORULUI ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

„[...] închizi ochii,
refuzi auzul.

Îți spui în sine:
sacum voi zbura.

Apoi zici:

Zbor.

Și acesta e zborul.”

(Nichita Stănescu, *Lecția despre zbor*)

Zburăm... Cu fiecare clipă, cu fiecare gând, cu fiecare lacrimă, cu fiecare amintire... zburăm. Din fața prezentului, ba chiar și din fața viitorului. Adesea, chiar și din fața noastră.

Parafrazând, poate la început a fost... zborul.

Dintotdeauna, omul a vrut și a știut că, dincolo de limitele văzute sau nevăzute, ale timpului și ale spațiului, ale istoriei sau ale ideologiilor impuse, zborul poate fi uneori singurul garant al salvării. Captiv între jaloanele agresive ale unor legi și norme, ale unor tendințe sau mode, omul e un Icar veșnic condamnat să încerce să se ridice prin zborul minții și al imaginației din labirintul existenței.

Lecția zborului nu aparține numai științei. Nu numai mașinăria minune cu aripi de metal poartă omul dincolo de... ceva. Zborul e în imediata apropiere a umanului; poartă omul, dar este și purtat de om. Visul însuși este aripă. Sondarea celui alt poate fi până ce se ridică din abisul apropierei. Totul în jur este sau poate fi vis al unei înălțări.

Aproape instinctiv, excelența zborului românesc pare să fie dictată de artă dăltuită. Dar trebuie recunoscut însă că nu numai sculpturalul se ridică asemenea *Măiestrei* lui Brâncuși sau *Himerelor* lui Paciurea la colosale înălțimi ale imaginației. Excelsiorul autohton are numeroase alte forme de expresie: grafice, plastice, muzicale, coregrafice și nu numai. Câți artiști – atâtea aripi!

Din sfera expresiilor artistice, literatura poate fi considerată una dintre cele mai complexe încercări de cuprindere a zborului. Există vreun text care să nu fie tributar zborului? Există vreun vers care să nu înalțe? Ce e, oare, truda din spatele fiecărei vocabule? Nu cumva speranța înălțării celui care a vrut să spună și să lase mărturie sufletul său dincolo de timp? Întrebările sunt, evident, retorice.

Un excurs printre creațiile consacrate ale poezilor români (cei mai mulți considerați canonici, într-o aleatorie listă de texte!) ar fi lămuritor. Dascălul de limba și literatura română poate proba lecția zborului cu fiecare text propus elevilor, mai mici sau mai mari...

Originile zborului, ca motiv literar ce poate fi lesne ridicat la rangul de temă, se pierde în negura timpului... Basmele populare sunt primele care propun imagini spectaculoase ale eroilor înzestrați cu puteri magice, care se desprind cu mare ușurință din real și acced, cel mai adesea prin zbor, către „un alt tărâm”, o altă lume, o altă dimensiune. În acest fel, o galerie întreagă de exemple se oferă cititorului inocent sau avizat și faptul că aproape fiecare personaj, la un moment dat, „zboară ca vântul și ca gândul” nu i se mai pare o minune. Ba chiar, cititorul contemporan, dedat cu arta cinematografică și cu cea a benzilor desenate, ar putea spune cu ușurință că modelele literaturii noastre populare concurează cu succes cu cele moderne, de tip Superman și Batman. În același registru, doinele și baladele propun zborul fabulos al unor păsări, precum cucul, mierla, tuturureaua. Iată, de pildă, cum corbul își duce stăpânul pe aripile sale:

„Să zbor eu cu tine / Să te scot la lume.” [Rusca și Miu] sau, în alte rânduri, zborul este doar invocat: „-Dulce turturică,/ Dalbă păsărică!/ Hai să ne iubim,/ Să ne drăgostim/ La nouri, la soare,/ În frunzi, la răcoare,/ La stele, la lună/ Cântând împreună.” [Cukul și turturica]

Primele forme de manifestare a literaturii române scrise stau, cum bine se știe, sub semnul cronicilor. Încercarea învățaților vremii (ce-i drept - mai mult istoriografi!) se orientează în zona temelor ce zidesc epoci, domnii, domnitori. Scrierile unor Grigore Ureche, Miron Costin sau Ion Neculce, în încercarea de a zugrăvi „sireaca Țară a Moldovei”, pot fi aripile de care aveau nevoie cei dedați condeiului, în desprinderea de dogmatismul vremii și de a-și depăși ei înșiși limitele prin cuvântul „de care aveau să dea samă” mai târziu. Privilegiul umanist al primelor înălțări întru adevărata literatură poate fi atribuit poemului lui Ion Neculce - *Viața lumii*, acolo unde, sub

semnul acceptării serene că „ne poartă lumea”, e prezentat zborul implacabil:

„Orice iaste muritoriul cu vreme să petrece;/ Trece vremea și pre-ai săi toți îi părăsește.”

De factură alegorică, prinde contur, mai apoi, exemplul cantemiresc din *Istoria ieroglifică*. Aici cititorul face cunoștință cu o adevărată „țară a păsărilor” de pradă (Țara Românească), însă imaginea fabuloasă a „struțocămilei” - care, după „socoteala loghicească”,

„dobitoc cu patru picioare nu este, pasăre zburătoare nu este, cămilă nu este, Struț aplos nu este, de aer nu este, de apă nu este...” -

pare a demonstra faptul că zborul minții și al imaginației nu are limite.

În același registru, al înălțării pe culmile imaginației, se înscrie cronologic exemplul dat de Școala Ardeleană prin Ion Budai Deleanu în sa epopee, *Țiganiada*. În cântul IX, Parpangel își amintește cum:

„[Î]ntr-un zbor trecui valea și dealul,/ Iar, cum îmi fu spaima și mirarea,/ Când îmi văzui neașteptată starea!”.

De departe însă, zborul poate fi considerat corolar al romantismului. Visarea, reveria, imaginația creatoare stau sub semnul înălțării, al desprinderii de ceea ce e comun. Literatura romantică, mai cu seamă cea eminesciană, aduce cu sine o libertate artistică fără margini. Prin zbor, eul romantic se desprinde de teluric, de material, de lumesc, fie și printr-o sărutare, precum Dan și Maria, îndrăgostiții care

„se ridicară încet, încet prin aerul luciu și pătruns de razele lunii, prin nourii negri ai cerului, prin roiurile de stele, până ce ajunseră în lună. Călătoria lor nu fuse decât o sărutare lungă.” [*Sărmanul Dionis*]

Zborul e pragul pe care-l trece doar cel superior, asemenea luceafărului / Hyperion, care

„zboară, gând purtat de dor,/ Pân' pierde totul, totul.” [*Luceafărul*]. Prin zbor, gândul, speranța, aspirația ating culmi nebănuite: „[...] cale-atât de lungă/ Că mii de i-au trebuit/ Luminii să ne-ajungă” [*La steaua*].

Prin zbor,

„Numai poetul,/ Ca pasări ce zboară/ Deasupra valurilor,/ Trece peste
nemărginirea timpului / În ramurile gândului, / În sfintele lunci, Unde pasări
ca el/ Se-ntrec în cântări.” [Numai poetul]

Visători, dar atrași iremediabil de thanatic, simboțiștii propun o viziune inedită, reiterând mitul „zborului frânt”. Conștientizându-și superioritatea artistică, de „*poète maudit*”, Alexandru Macendonski avertiza: „Nu pot să zbor cu voi pe-o rază...” [Răspuns la câțiva critici]. Artistul își asumă singularitatea înălțării printr-un gest la limita unui gest de narcisist, dar care ascunde, de fapt, însăși dovada rupturii de tot ce înseamnă limită și canon.

În același spirit, dar mult mai profund, mult mai adânc, lirica bacoviană duce imaginea inaderenței la mediu la cote nebănuite. Mărturie în acest sens chiar textul ce deschide volumul de debut al autorului. Imaginea „și-i atârnav aripile de plumb” [Plumb] relevă spectaculozitatea unei gândiri în care, circumscrisă unui univers concentraționar, aripa devine ancoră. De data aceasta, presiunea realului este toxică, căderea este iminentă, ascensiunea este interzisă și devine semn al prăbușirii, al neantizării, inclusiv interioare, a unui eu combustiv, damnat. Aici Infernul este nu numai în afară, ci și înăuntru, iar George Bacovia rămâne – cum aprecia Eugen Simion: „singurul poet român care a coborât în Infern”.

Cronologic, modernitatea interbelică oferă o gamă variată de înălțări, aspirații, accederi. Prin vocea poetică aproape angajată, Lucian Blaga conștientizează o existență dureros marcată de îndepărtarea omului de la valorile consacrate, de la valorile sacre:

„arhanghelii se plâng / de greutatea aripelor/ Trece printre sori vecini/
porumbelul sfântului duh,/ cu pliscul stinge cele din urmă lumini./ Noaptea
îngeri goi/ zgribulind se culcă în fân:/ vai mie, vai ție,/ păianjeni mulți au
umplut apa vie,/ odată vor putrezi și îngerii sub glie,/ țărâna va seca poveștile/
din trupul trist.” [Paradis în destrămare]

Revendicat nu numai de moderni, ci și de tradiționaliști prin problematica abordată, autorul „*Poemelor luminii*”, cel care afirma răspicat:

„Cine crede în zbor e stăpân peste zare”, nu ezită să sublinieze adesea și pericolul, efectul distructiv al evoluției, zborul putând aduce cu sine inefabilul sfârșit: „Spre nu știi ce sfârșit / un zbor s-a întins.” [Cap aplecat]

La fel de complex, în alt registru însă, e zborul propus de Tudor Arghezi. În poezia sa, meditativ, reflexiv, eul se confesează sensibil:

„sufletul zboară câteodată sus de nu-l mai vezi, cu penele lui albastrui, în azur.
Și când se întoarce, miroase a alb și a stele...” [Despre suflet].

În viziunea artistului meșteșugar al „slovelor de foc” și al „slovelor făurite”, poezia se naște prin zbor:

„Stihuri, zburăți acum din mîna mea/ Și schiopatați în aerul cu floare,/ Ca
păsările mici de catifea/ Ce-ncep în mai să-nvețe și să zboare.” [Epigraf]

Tulburător este și zborul lui Ion Barbu. Poetul matematician propune un excelsior la minții, așa cum apare în *Joc secund*:

„Din ceas, dedus, adâncul acestei calme creste,/ Intrată prin oglindă în mîntuit
azur,/ Tăind pe înecarea cirezilor agreste/ În grupurile apei un joc secund, mai
pur.// Nadir latent! Poetul ridică însumarea/ De harfe resfirate ce-n zbor invers
le pierzi,/ Și cântec istovește: ascuns, cum numai marea/ Meduzele când plimbă
sub clopotele verzi.”

Tradiționalismul nu se dezice de la motivul zborului. Vasile Voiculescu toarnă în versul cu adânci conotații creștine imaginea zborului imposibil în lipsa credinței:

„Sunt culmi înfricoșate în sufletele noastre,/ Dar nimeni nu le suie și nimeni nu
le atinge,/ Deasupra, peste neguri, furtună și dezastre / Pe ele niciodată lumina
nu se stinge [...]// Arareori un vultur cu aripe bălane/ Rătăcitor ajunge pe
culmi, dar nu mai zboară,/ Căci prins adânc de vraja senilelor arcane,/ Rămâne
sus acolo și nu se mai coboară.” [Sunt culmi înfricoșate]

Asumat înălțării, neomodernistul Nichita Stănescu propune cititorilor *Lecția despre zbor*:

„Îți strângi umerii/ cum se strâng râurile într-un singur fluviu./ Îți închizi ochii
/ cum închid norii câmpia./ Te-nalți pe vârful picioarelor/ cum se înalță
piramida pe nisip./ Refuzi auzul/ auzul unui singur secol,/ și-apoi îți spui în
sinea ta:/ acum voi zbura/ de la naștere spre moarte.”

Viziunea tulburătoare asupra zborului care capătă formă, contur, culoare sau sunet se regăsește în variate forme în limba-i poezescă, căci, așa cum avertizează scriitorul:

„Aripa o ai sau nu o ai. Poți să zbori sau să nu zbori cu ea. Depinde de aer, de
înălțime, de alizeu sau de crivăț.” [Fiziologia poeziei] Măsura înălțării este dată de
conștientizarea zborului și de aici *Lauda omului*, căci: „Din punctul de vedere-al
aerului,/ soarele-i un aer plin de păsări,/ aripă în **aripă zbatând**,/ Oamenii sunt
păsări nemaîntâlnite,/ cu aripi crescute înlăuntru,/ care bat plutind, planând,/ în
într-un aer mai curat – care e gândul!”

De-a *Icar* se joacă și confratele de generație al lui Nichita, Marin Sorescu. „Ironist, fantezist și ludic” – așa cum îl numea regretatul Eugen Simion, poetul mărturisește:

„Am umblat cu cerșitul pe la păsări/ Și mi-a dat fiecare/ Câte o pană./ / Una înaltă de la vultur,/ Una roșie de la pasărea paradis,/ Una verde de la colibri,/ Una vorbăreață de la papagal,/ Una fricoasă de la struț/ O, ce aripi mi-am făcut!// Mi le-am pus la suflet/ Și-am început să zbor./ Zbor înalt de vultur,/ Zbor roșu de pasăre paradis,/ Zbor verde de colibri,/ Zbor vorbăreț de papagal,/ Zbor fricos de struț -/ O, ce-am mai zburat!”.

Artistul știe însă că zborul trebuie atent pregătit și nu se oferă oricui:

„Într-o noapte, într-o clipă,/ Îmi dă unul o aripă./ Nu l-am deslușit la față,/ A pândit când era ceață./ / Zice : «'Nfige-o subsuoară,/ Du-te dracului și zboară»./ „Ești nebun, cum o să zbor,/ C-o aripă și-un picior?// Dă-mi-o și pe-a doua, frate,/ Nu mi-o pitula la spate”./ A plecat – să mi-o aducă/ Și-l aștept ici pe ulucă.” [Despre cum era să zbor]

În aceeași galerie a neomoderniștilor, cu deschidere certă către postmodernitate, se înscrie versul sensibil al Anei Blandiana. În viziunea autoarei, zborul este perceput organic:

„De boala de care sufăr/ Nu se moare,/ Ci se trăiește -/ Substanța ei este chiar eternitatea,/ Un fel de cancer al timpului/ Înmulțindu-se din sine fără oprire./ E o boală impecabilă,/ O suferință perpetuă ca o vocală de sticlă/ Laminată în văzduhul asurzitor,/ O cădere/ Căreia, numai pentru că e fără sfârșit,/ I se spune zbor.” [Zbor]

Poeta care mărturisește că

„Este foarte greu să știi/ Cine va fi în stare să zboare/ La momentul oportun.” [Selecție], tânjește după *Un văzduh mai puțin încărcat*: și „[...]visează/ Un gol/ Prin care trec/ Numai nori și păsări.”

Postmodernitatea duce mai departe tentația înălțimilor către inefabilul „zbor către noi înșine”, cum spunea undeva Mircea Cărtărescu, poetul ce-și poartă aripile și titlurile de carte: *Orbitor. Aripa dreaptă, Orbitor. Aripa stângă*. Pentru autor: „pasărea e ochiul propriului zboriar zborul ei – un madison al diedrelor.” Peste tot și toate se întind:

„Măști în azur/ și, trecător, un verde/ val, destrămând istorii și structuri/ ochi anonimi/ peste săgeata apelor luminii/ și dincolo de semantica vetustă a morții/ și dincoace de pulpe și de nașteri/ se sfâșie ca rochii cu zbor rece”. [Căderea]

Lista exemplurilor rămâne, evident, deschisă...

Indiferent de curent, grupare, mișcare sau oricare „-ism”, zborul va fi unul dintre toposurile literare evidente. Asociat motivelor din galeria *excelsior*, precum aripa și înălțarea, zborul - fie numit, invocat, sau chiar refuzat - va apărea mereu și indirect, ca aspirație sau dorință, dar și ca formă de evadare din real sau canonic. Zborul este vis, dar și călătorie imaginară. Zborul înseamnă și patima creației, dar și nădejdea regăsirii de sine. Nu există literatură fără zbor, după cum zborul naște poezie / literatură. Literatura este ea însăși o lecție de zbor, oferindu-i omului posibilitatea - poate singura?! - de a ieși din orice și de a fi el.

Este privilegiul artei de a aduce cu sine aripa de care omul are nevoie pentru a exista!

BIBLIOGRAFIE:

- ***, (1987). *Cronicarii moldoveni*, Editura Militară, București;
- ***, (2014). *Doine și balade populare românești*, Editura Regis, București.
- Antofi, Simona, *About Ethics And Pedagogy Literature*, în Oana Cenac (coord., edit.), *Interculturalitate și plurilingvism în context european*, Actele conferinței internaționale *Common Lexicon / Specialized Lexicon: Interculturalism and Multilingualism in the European Context*, 11-12 iunie 2015, p. 70-74, 2015, Accession Number WOS: 000378362000006.
- Arghezi, Tudor, (1988). *Versuri*, Editura Minerva, București;
- Bacovia, George, (1987). *Versuri și proză*, Editura Eminescu, București;
- Barbu, Ion, (2021). *Poezii*, Editura Agora, București;
- Blaga, Lucian, (1992). *Poezii*, Editura Albatros, București;
- Blandiana, Ana, (2019). *Integrala poemelor*, Editura Humanitas, București;
- Budai-Deleanu, Ion, (2020). *Țiganiada*, Editura Tana, București;
- Cantemir, Dimitrie, (2020). *Istoria ieroglifică*, Editura Gramar, București;
- Cenac, Oana, *Manifestări ale creativității limbajului uman*, Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, Romania, Romania, 2014, ISBN 978-606-17-0623-5, p. 178-187, Accesion Number: WOS: 000378446400018, IDS Number: BF0BG: https://apps.webofknowledge.com/Search.do?product=WOS&SID=T2dthUa4LBY98y5gyNI&search_mode=GeneralSearch&prID=d556ad3b-0edc-4579-8b72-c4f147a0ec8b
- Cenac, Oana (coautor), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică*, vol. XIII A, 1967 (IANUARIE-IUNIE), Coordonare generală și prefață – Acad. Eugen Simion; Coordonator redacțional al ediției – Lucian Chisu, Editura Muzeul Național al Literaturii Române (recunoscuta B în cotatie CNCS - Cod CNCS PN - II - ACRED - ED - 2012 - 0374, București, 2017, ISBN 978-973-167-435-3

- Cenac, Oana (coautor), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică, vol. XIII B, 1967 (IULIE-DECEMBRIE)*, Coordonare generală și prefață – Acad. Eugen Simion; Coordonator redacțional al ediției – Lucian Chisu, Editura Muzeul Național al Literaturii Române (recunoscuta B în cotație CNCS - Cod CNCS PN - II - ACRED - ED - 2012 - 0374, București, 2017, ISBN 978-973-167-436-0.
- Cărtărescu, Mircea, (2015). *Poezia*, Editura Humanitas, București;
- Eminescu, Mihai, (2019). *Poezii*, Editura Emina, București;
- Eminescu, Mihai, (2015). *Proză*, Editura Cartex, București;
- Ifrim Nicoleta, *Perspectives on Identity in the Romanian Post-totalitarian Critique: Adrian Marino and His Pro-European "Third Discourse"*, în revista indexată ISI (Art and Humanities Citation Index) *Romance Studies*, Vol. 31 No. 1/ 2013, pp. 26–40, DOI 10.1179/0263990412Z.00000000033 – Print ISSN: 0263-9904, Online ISSN: 1745-8153, articol vizibil la adresa <http://www.ingentaconnect.com/content/maney/ros/2013/00000031/0000001;jsessionid=1p9radl66oq1s.alice> Accesion Number: WOS - 000316026000003.
- Macedonski, Alexandru, (1997). *Excelsior*, Editur Curtea Veche, București;
- Sorescu, Marin, (1996). *Poezii*, Editura Creuzet, București;
- Stănescu, Nichita, (1990). *Fiziologia poeziei*, Editura Eminescu, București;
- Stănescu, Nichita, (1985). *Ordinea cuvintelor*, Editura Cartea Românească, București.

EXCELSIOR. A SYMBOL OF FLIGHT IN THE ROMANIAN LITERATURE

Abstract: A complex literary topos, present in Romanian literature in various forms, along the evolution from folklore to contemporary writings, the flight is associated with various motifs from the "excelsior" gallery. Romanian literature gives us a lot of examples from the fairy tails to the communist literature, or from the first writings present in Chronicles to the Postmodernity. Named, invoked, or even denied, the flight is related to a complex symbolism. It often appears indirectly, as aspiration or desire, but also as a form of escape from the real or the cultural canon. The flight is a dream, sometimes a levitation, but also an imaginary journey. It also means the passion of creation, even the hope of self-discovery. The flight is towards what we aspire to, but also what we carry with us and in us.

Keywords: *flight, excelsior, aspiration, ascension, literature.*